Brata Gaspari prvič skupaj kot pesnika

Maksim in Anton Gaspari *Njune pesmi je v knjigi zbral poznavalec slikarjevega opusa Robert Kužnik*

Kmalu po odprtju imenitne razstave o življenju in delu slikarja Maksima Gasparija v Slovenskem etnografskem muzeju je izšla prav posebna knjiga, ki jo je pripravil velik poznavalec slikarjevega dela Robert Kužnik iz Cerknice, tudi strokovni sodelavec razstave. Gre za zbirko pesmi, ki sta jih napisala brata Maksim in Anton Gaspari.

PRIMOŽ HIENG

»Dolgo sem čakal današnjega dneva ... je misel, napisana v prvi pesmi te knjige. Lahko velja za oba, Maksima in Antona Gasparija, pesnika, ki za časa svojega življenja nista izdala svojih pesmi v obliki knjige. Tudi pozneje, po smrti obeh, se ni nihče poglabljal vanje in jih objavil,« pravi Kužnik. »Kot avtor monografije *Maksim Gaspari: iz naroda za narod* sem pri raziskovanju gradiva za knjigo spremljal tudi njuni poti na področju poezije. V nasprotju z bolj znanim Maksimom, ki je bil slikar in ilustrator, je bil Anton, njegov najmlajši brat, učitelj, pisatelj in pesnik. Njegovo delovanje je bilo zelo plodovito predvsem pri izobraževanju mladine in kulturnem delovanju mladih in odraslih.«

Spremljevalo ilustracij

Kužnik je pesmi Antona Gasparija prebral v rokopisu, ki ga je hranil njegov sin Tone. »Pesmi so bile napisane v zvezkih, ki jih je Anton pisal kot učitelj. Pesmi so bile namenjene njegovim učencem, ne otrokom in mladini,« odgovarja Kužnik. »Pisal je pesmi o materi, ki je umrla, ko je bil star dve leti. Sam je bil velik domoljub, kar je razvidno iz pesmi, ki jih je posvetil svoji

Pesmi bi se s časom, ki nas preganja in nam neulovljivo beži, pozabile in obstale nekje v zgodovini, za nami. Slovenkam in Slovencem doma in po svetu sta brata Gaspari tako prvič predstavljena skupaj, kot pesnika.

ROBERT KUŽNIK

domovini in njenim ljudem. Deloval je tudi v zibelki slovenstva, na Koroškem, in nam zapustil lepe pesmi o ljudeh in lepotah onkraj Karavank. Nekaj pesmi je posvetil še sirotam in tistim, ki so na obrobju družbe. Njegove pesmi so bile objavljene posamezno po raznih časopisih in revijah. Podpisoval se je kot Anton in Tone Gaspari ter s psevdonimom Tone Rakovčan.«

mesto je dobil na osnovni šoli v Babnem Polju, sledila je prva svetovna vojna, ki se je zanj končala ob razsulu avstrijske armade na Piavi. V Ljubljani je slekel vojaško suknjo in na zahtevo takratne slovenske oblasti odšel kot kulturnik na Koroško ter delal v Velikovcu do nesrečnega plebiscita oktobra 1920. Leta 1923 je v Ljubljani opravil strokovni izpit za meščanske šole, služboval v Krškem, prevzel ravnateljsko mesto na meščanski šoli na Rakeku, nato pa še v Domžalah, kjer so ga nemški okupatorji aretirali in odpeljali v Begunje in Šentvid, končno pa pregnali v Ljubljansko pokrajino. Sledila so leta brez stalne zaposlitve, leta stradanja in bivanja v vlažnem kletnem stanovanju.

Po osvoboditvi je bil postavljen za ravnatelja na novoustanovljeni nižji gimnaziji v Radovljici. Tam je leta 1950 dočakal upokojitev, a še naprej poučeval kot honorarni predavatelj na osnovni in vajenski šoli. Leta 1963 se je stalno naselil v Kranju. V tistem času je bil imenovan za pedagoškega svetnika.

Zgled moderne

Njegovo literarno delo se je začelo v napetem ozračju pred prvo svetovno vojno, ko so Ljubljano pretresli streli na Adamiča in Lundra,

FOTO ATELJE HELIOS V. BEŠTER, WIKIPEDIJA

V nasprotju z bolj znanim Maksimom (desno), ki je bil slikar in ilustrator, je bil Anton, njegov najmlajši brat, učitelj, pisatelj in pesnik.

Kmalu po odprtju imenitne razstave o življenju in delu slikarja Maksima Gasparija v Slovenskem etnografskem muzeju je izšla prav posebna knjiga, ki jo je pripravil velik poznavalec slikarjevega dela Robert Kužnik iz Cerknice, tudi strokovni sodelavec razstave. Gre za zbirko pesmi, ki sta jih napisala brata Maksim in Anton Gaspari.

PRIMOŽ HIENG

»Dolgo sem čakal današnjega dneva ... je misel, napisana v prvi pesmi te knjige. Lahko velja za oba, Maksima in Antona Gasparija, pesnika, ki za časa svojega življenja nista izdala svojih pesmi v obliki knjige. Tudi pozneje, po smrti obeh, se ni nihče poglabljal vanje in jih objavil,« pravi Kužnik. »Kot avtor monografije *Maksim Gaspari: iz naroda za narod* sem pri raziskovanju gradiva za knjigo spremljal tudi njuni poti na področju poezije. V nasprotju z bolj znanim Maksimom, ki je bil slikar in ilustrator, je bil Anton, njegov najmlajši brat, učitelj, pisatelj in pesnik. Njegovo delovanje je bilo zelo plodovito predvsem pri izobraževanju mladine in kulturnem delovanju mladih in odraslih.«

Spremljava ilustracij

V knjigi *Poezije bratov Gaspari* je zbranih 43 Maksimovih in 62 Antonovih pesmi na 180 straneh. Skozi zbirko nas spremljajo izbrane ilustracije, risbe, slike in inicialke Maksima Gasparija, pravi Kužnik: »Prvič so tako v tej knjigi objavljene pesmi Maksima Gasparija, ki so nastajale sočasno z njegovim slikarskim opusom. V nekem intervjuju je na vprašanje, ali je pisal tudi pesmi, povedal: 'Pisal! Nekaj sem jih tudi objavil. Za celo zbirko jih je.' Ivan Potrč se je navduševal, da bi jih izdali, pa mlajši (Gasparijevi otroci, op. p.) niso bili za to. Bil sem velik ljubitelj poezije, veliko Prešernovih pesmi sem znal na pamet. Tudi Cankarja sem veliko bral. Še danes velja skoraj vse, kar je zapisal.«

Pesmi Maksima Gasparija so zelo čustvene, polne občutij trpljenja, nekatere temačne, zgodnejše izražajo bolečino ob prerani smrti matere, sledijo ljubezenske in romantične o dekletih, ki so mu povzročala srčne rane. Pozneje je napisal nekaj sonetov, v pesmih opeval lepo slovensko pokrajino in življenje preprostih ljudi, pisal o svoji življenjski poti doma in v tujini ter o svoji neizmerni ljubezni do domovine.

In kakšno poezijo je ustvarjal njegov brat? »Pesmi Antona Gasparija so bile po večini namenjene otrokom in mladini,« odgovarja Kužnik. »Pisal je pesmi o materi, ki je umrla, ko je bil star dve leti. Sam je bil velik domoljub, kar je razvidno iz pesmi, ki jih je posvetil svoji

Pesmi bi se s časom, ki nas preganja in nam neulovljivo beži, pozabile in obstale nekje v zgodovini, za nami. Slovenkam in Slovencem doma in po svetu sta brata Gaspari tako prvič predstavljena skupaj, kot pesnika.

ROBERT KUŽNIK

domovini in njenim ljudem. Deloval je tudi v zibelki slovenstva, na Koroškem, in nam zapustil lepe pesmi o ljudeh in lepotah onkraj Karavank. Nekaj pesmi je posvetil še sirotam in tistim, ki so na obrobju družbe. Njegove pesmi so bile objavljene posamezno po raznih časopisih in revijah. Podpisoval se je kot Anton in Tone Gaspari ter s psevdonimom Tone Rakovčan.«

Zaznamovala slovenski kulturni prostor

Namen te knjige je ohraniti pomembno delo obeh bratov, ki sta zaznamovala slovenski kulturni prostor, doda Kužnik: »Pesmi bi se s časom, ki nas preganja in nam neulovljivo beži, pozabile in obstale nekje v zgodovini, za nami. Slovenkam in Slovencem doma in po svetu sta brata Gaspari tako prvič predstavljena skupaj kot pesnika.«

Poezije bratov Gaspari
FOTO ROBERT KUŽNIK

Anton se je rodil v vasi Selščck pri Cerknici 16. januarja 1893. Že v drugem letu starosti mu je umrla mati, zaradi česar je bilo njegovo otroštvo še trše. Osnovno šolo je obiskoval na Rakeku in v Postojni, nato gimnazijo v Ljubljani, šolanje pa nadaljeval na učiteljišču, kjer je leta 1912 maturiral. Prvo službeno mesto je dobil na osnovni šoli v Babnem Polju, sledila je prva svetovna vojna, ki se je zanj končala ob razsulu avstrijske armade na Piavi. V Ljubljani je slekel vojaško suknjo in na zahtevo takratne slovenske oblasti odšel kot kulturnik na Koroško ter delal v Velikovcu do nesrečnega plebiscita oktobra 1920. Leta 1923 je v Ljubljani opravil strokovni izpit za meščanske šole, služboval v Krškem, prevzel ravnateljsko mesto na meščanski šoli na Rakeku, nato pa še v Domžalah, kjer so ga nemški okupatorji aretirali in odpeljali v Begunje in Šentvid, končno pa pregnali v Ljubljansko pokrajino. Sledila so leta brez stalne zaposlitve, leta stradanja in bivanja v vlažnem kletnem stanovanju.

Po osvoboditvi je bil postavljen za ravnatelja na novoustanovljeni nižji gimnaziji v Radovljici. Tam je leta 1950 dočakal upokojitev, a še naprej poučeval kot honorarni predavatelj na osnovni in vajenski šoli. Leta 1963 se je stalno naselil v Kranju. V tistem času je bil imenovan za pedagoškega svetnika.

Zgled moderne

Njegovo literarno delo se je začelo v napetem ozračju pred prvo svetovno vojno, ko so Ljubljano pretresli streli na Adamiča in Lundra, dijaški štrajk in preporodovsko gibanje. Zato se je v njem utrjevala narodna zavest, ki je glavna motivacija pri njegovi mladeniški upornosti in delu. Svojevrstna spodbuda v literarnih prizadevanjih je bil brat slikar. Omogočil mu je, da se je seznanil z vsemi takrat pomembnimi slovenskimi književniki: neposredna prisotnost naše moderne mu je bila čudovit zgled za lastno ustvarjalnost.

Prve objave 1911. v *Zvončku* so prinesle otroške pesmi, prvo resnejše priznanje. Kmalu nato je prodrl v *Ljubljanski zvon*. Po tistem je s poezijo in prozo sodeloval v več revijah. »Zaradi različnosti snovi, motivov in literarnih oblik ter sorazmerno velikega časovnega razpona, v katerem je nastajal književni opus Antona Gasparija, je v kratkih formulacijah nekoliko težje zajeti celoto,« pravi Robert Kužnik. »Vsekakor pa je mogoče opozoriti na najznačilnejše pojave, ki so tudi sicer dobili tehtnejšo upodobitev v njegovih samostojnih knjigah ali zaključenih revijalnih objavah. Obsežnejše snovno tematsko območje so v Gasparijevem pripovedništvu sprožila vojna doživetja na fronti in povesti iz vojaškega življenja v prvih bojnih črtah 1917. Občuten delež ima Koroška, kjer je na lastni koži doživljal zgodovinsko tragedijo koroškega ljudstva. Oddolžil se mu je z literarno obdelavo nekaterih koroških narodopisnih motivov, recimo v knjigi *Gor čez izaro* ali v *Povesti o gornem možu*.«

Ko se je naselil v Krškem, ga je pritegnilo novo okolje z novim čustvenim tonom. Spet se je močneje oglasil osebni notranji svet in svojo upodobitev dobil v lirično pisanih *Cvetočih pismih*. Hkrati se je pod vtisom novih teženj v naši literaturi začela oglašati socialna tematika (*Splavarji*, *Invalid Klemen*), ob njej pa tudi slogovna preusmeritev v realizem.

Organiziral literarne večere

Po izredno plodni literarni ustvarjalnosti v prvem povojnem desetletju je sledil daljši premor, ki pa

Knjigo *Poezije bratov Gaspari* je pripravil, uredil in izdal Robert Kužnik.
FOTO PRIMOŽ HIENG

Maksima Gasparija pogosto imenujejo poet kmečkega izročila, iskalec podobe že izginulega ali izginjajočega kmečkega življenja. Na fotografiji njegovo delo *Prešernost* iz leta 1940. FOTO PETER MARINŠEK

je v štiridesetih letih vendarle rodil pomembno, za Gasparija tako značilno delo. Odprla se je skrita zakladnica otroških doživetij, polnih tople bridkosti, pisatelj nam jih je posredoval v knjigi črtic *Komedije*. To snov nadaljuje v še neobjavljeni pripovedi *Druga mati*. To bo brez dvoma krona tiste Gasparijeve literature, ki ji je posvečal največ ljubezni.

»Veliko literarnega gradiva, dostikrat tudi močno prigodniškega, je raztresenega po številnih revijah,« je povedal Kužnik. »Tudi sam se je ukvarjal z uredniškimi posli. Najprej je bil sourednik *Mlade Jugoslavije*, lista za slovensko mladino na Koroškem med plebiscitom; med letoma 1932 in 1940 je urejal *Razore*, list za odraslo mladino; dopolnjeval naj bi dijaški list *Mentor* in mlade ljudi uvajal tudi v realno, tehnično porabno življenje. Velik del svojih moči je posvetil pedagoškemu poklicu. Čas, ki bi ga potreboval za pisateljevanje, mu je jemalo intenzivno kulturniško delo na podeželju, saj je bil organizator, režiser in igralec, kar

V knjigi Poezije bratov Gaspari je na 180 straneh zbranih 43 Maksimovih in 62 Antonovih pesmi.

je bilo med obema vojnama samo po sebi razumljivo, v Radovljici, na primer, mu je uspelo organizirati marsikatero kulturno prireditev, zlasti literarne večere pomembnih slovenskih književnikov.«

Ko Anton Gaspari pregleduje in presoja svojo literarno ustvarjalnost, meni, da je bilo njegovo poglavitno delo posvečeno otroški in mladinski književnosti. »Ob tem se zdi, da je vse, kar je tiskal, bolj plod vztrajnega prizadevanja kot radodarnega talenta. Če pa je v njegovi misli o neuravnanem razdajanju sil kanček grenčice, izhaja iz lastnega očitka, da je premalo časa posvečal literaturi, vse prepogosto pa dajal prednost kulturniškemu delu, za katero družba nikoli ni našla dobre besede,« sklene Kužnik.